

“En lille nisse rejste ...”

En ‘lithisk specialists’ refleksioner over privatiseret arkæologi i Storbritannien – skræmmebilleder og nyttige erfaringer

Af Torben Bjarke Ballin, Ph.D., Lithic Research, Stirlingshire, Ballin@onetel.net.uk

I nærværende indlæg diskuteres forskellene mellem dansk offentlig arkæologi og britisk privatiseret arkæologi. Der fokuseres i særdeleshed på specialist-begrebet, som i Storbritannien har medført at egentlig forskning er blevet inkorporeret allerede på beretningsniveau, mens fraværet af en specialist-tradition i Danmark har medført at udgravningsberetninger generelt er mere beskrivende. Med baggrund i observerbare svagheder i den britiske fuldprivatiserede arkæologi foreslår forfatteren, at man i dansk arkæologi overvejer introduktion af et specialist-system indenfor rammerne af det bestående arkæologiske apparat.

Indledning

Efterhånden som flere og flere lande omkring Danmark introducerer privat arkæologi (enten fuldstændigt eller i form af en eller anden hybrid model), vokser behovet for afklaring på hjemmefronten. Med afklaring mener jeg ikke, at danske arkæologer enstemmigt skal gå ind for den ene eller anden form for privatisering – det stadium har vi endnu ikke nået – men vi bør forsøge at få så megen information som muligt på bordet, så vi kan veje mulige fordele og ulemper op mod hinanden. Jeg forstår, at svenske arkæologer bidrager til den danske debat med erfaringer baseret på deres model (bl.a. på Fuglsø-møderne), men erfaringer om privat arkæologi kan også indhentes fra Holland og Storbritannien, hvor privat arkæologi har været dominerende i en årrække. I Nordvesteuropa er Storbritannien som en konsekvens af Thatcher-årene et foregangsland indenfor dette område, og som en repræsentant for konsekvent privat organisering af branchen kan Storbritannien antagelig lære os en del om denne form for arkæologi – på godt og ondt (se også Då 1999).

Jeg har selv boet og arbejdet i Skotland i seks år, og i nærværende indlæg vil jeg opsummere mine erfaringer. Jeg arbejder som det, der kaldes en ‘lithisk specialist’, og har derfor ikke indgående kendskab til hele det britiske system, men jeg mener, at mit faglige mikrokosmos ikke desto mindre giver et indblik i den

britiske form for arkæologi. Som specialist har jeg ofte bandet over dele af den lokale arkæologi-struktur, men jeg har også oplevet elementer, som jeg fandt markant bedre end tilsvarende elementer i det danske system, og nedenfor vil nogle af de mest markante fordele og ulemper blive præsenteret. Enkelte af disse elementer er direkte konsekvenser af privat arkæologi, mens andre dele af det britiske system sandsynligvis kunne introduceres i dansk arkæologi uden privatisering, eller som en del af en partiel privatisering. Det bør holdes in mente at jeg arbejder med udgangspunkt i Skotland, og at der er mindre forskelle mellem de engelsk-waliske, nordirske og irske systemer og det skotske.

Baggrunden for specialistens arbejde (lovgivning/regelsæt)

Generelt er der ingen lovgivningsmæssig specificering af specialistens arbejde, eller regulering af hvem der kan slå sig ned som specialist, men regelsæt fra The Institute of Field Archaeologists (IFA) specificerer en analyse-standard, som kun kan opnås ved benyttelse af fagarkæologer med stor erfaring indenfor de enkelte specialeområder. IFA er en privat organisation (uden parallel i det øvrige Nordvesteuropa), som står for opretholdelsen af en høj standard indenfor alle områder af det arkæologiske arbejde, og disse standarder

defineres i regelsæt og tematiske publikationer. IFA har ingen myndighed udover eksklusion af enkeltindivider eller organisationer, men almindeligvis respekteres IFA's regelsæt, som er foreslået, diskuteret og vedtaget af specialegrupper af valgte medlemmer. Ikke alle britiske arkæologer er medlemmer af IFA, men de fleste er, og mange lokale myndigheder lader kun arbejde udføre af organisationer tilknyttet IFA.

Specialistens arbejde berøres af en lang række IFA regelsæt, som dog i mange tilfælde er relativt enslydende eller overlappende. Relevante tekster er for eksempel (Institute of Field Archaeologists 2001: 5):

3.7.3. Those carrying out the [analysis] should be suitably qualified and experienced, and fully aware of the work required under the project design or post-excavation project design.

3.7.4. Analysis may include examination and quantification leading to the identification of function, form, date, method of manufacture, material/fabric type, source, parallels, attributes and condition of artefacts; of the exploitation of wild or domesticated resources; the reconstruction of environments; and the nature of human populations. The use of regional (where appropriate) reference collections is essential. Post-excavation work is normally an iterative exchange of information between project team members which may refine by agreement the scope and structure of the report.

Traditionelt betragtes ovennævnte to paragraffer som en opfordring til brug af specialister, som i enkelte tilfælde er tilknyttet de udgravende virksomheder (se nedenfor), men mange er selvstændige, som for eksempel undertegnede. Jeg valgte at organisere, og promovere, mig i form af et firma, Lithic Research.

Specialistens placering i den generelle struktur

Den danske struktur med små lokale, gravende museer er antagelig unik, og i Storbritannien foretages hovedparten af udgravningsarbejdet, og næsten al nødudgravning, af private

archaeological units (gravende virksomheder). Enkelte af disse er symbiotisk inkorporeret i lokale universiteter, men næsten altid i en form, hvor de skal dække deres lønudgifter via privat virksomhed. De gravende virksomheders kontrollerende instans er en såkaldt Regional (County) Archaeologist (\approx Amtsarkæologen), som tillige udgør bindeledet mellem disse og den lokale politiske myndighed (The Council \approx Amtet). Systemets øverste myndighed, som tillige disponerer over en væsentlig del af de tilgængelige midler, er en parallel til Kulturarvsstyrelsen, som i Skotland bærer navnet Historic Scotland (Institute of Field Archaeologists 1997: 3).

Almindeligvis går specialistens kontakt til ovennævnte system via en såkaldt Finds Officer (fundansvarlig arkæolog) i den gravende virksomhed, som uddelegerer de forskellige fundtyper til de enkelte specialister (lithiske materialer, keramik, metal, etc.). I mange tilfælde aftales en foreløbig pris mellem den fundansvarlige arkæolog og specialisten, baseret på en generel telefonisk eller elektronisk fundbeskrivelse (antal enkeltfund eller standardkasser, vægt, materialetype (flint, kvarts, m.m.), formodet datering, etc.), og hvis der opnås en aftale, sendes fundene til specialisten, som gennemgår disse og afgiver et endeligt tilbud. Hvis dette accepteres, almindeligvis telefonisk eller elektronisk, kan specialisten begynde den egentlige analyse, som afsluttes indenfor en nærmere aftalt tidsfrist.

Licitationen foregår lidt forskelligt fra landsdel til landsdel, idet praksis i Skotland og England-Wales er, at de gravende virksomheder hver især udvikler et samarbejde med udvalgte specialister, som de har erfaring med og tillid til, mens situationen i Irland er, at der altid skal indhentes mindst tre tilbud indenfor hver disciplin; sidstnævnte er uhyre tidkrævende og medfører en overdreven mængde administration. I Nordirland har den lokale 'Kulturarvsstyrelse' efter licitation indgået en aftale med en enkelt gravende virksomhed, som står for fordelingen af alle landsdelens fund til en række udvalgte specialister, som har budt på de lukrative enkeltkontrakter.

Når specialisten har afsluttet sit arbejde, sendes en beretning til den gravende virksomheds fundansvarlige arkæolog, som sender beretningen til the Site Supervisor / Site Director (udgraveren). Udgraveren står så for produktionen af en endelig beretning for hele udgravningen, hvilket indebærer samling, editering og sammenligning af de enkelte specialisters delberetninger samt produktion af en konklusion baseret på en samlet vurdering af stratigrafi, anlæg, strukturer og fund. Kopier af den endelige beretning sendes til den betalende anlægsvirksomhed eller myndighed, Amtsarkæologen, og Historic Scotland, og et eksemplar arkiveres centralt i The National Monuments Record i Edinburgh, hvorfra interesserede parter kan rekvirere en kopi (denne praksis varierer lidt mellem de enkelte dele af Storbritannien).

Fordele og ulemper

Det er ikke muligt på de 3-4 sider, Redaktionen har stillet til rådighed, at foretage en fuldstændig sammenlignende analyse af dansk og britisk udgravningstradition, så jeg har valgt nedenfor subjektivt at fremlægge de positive og negative punkter, jeg primært har hæftet mig ved i forbindelse med mit arbejde som 'lithisk specialist' indenfor det britiske system. To punkter er fremtrædende:

1) *Konkurrencen*: Når man konkurrerer om enkelte projekter og man ved, at der er andre specialister på banen, skærer man ind til benet i sit tilbud. Hvis man vinder kontrakten er konsekvensen enten a) at analysen begrænses til et minimum, eller b) at specialisten må investere noget af sin egen tid for at producere en beretning han/hun kan være bekendt. I de fleste tilfælde er konsekvensen, at specialisten accepterer et større input af arbejde end han/hun betales for, da en god beretning kan medføre at specialisten opnår status af mere eller mindre fasttilknyttet den pågældende gravende virksomhed (uden fremtidig konkurrence). Har man opnået den faste tilknytning, kan man tillade sig lidt højere priser; både specialist og gravende virksomhed vinder ved denne praksis (i tid og penge), da et ofte langvarigt administrativt led kan tages ud (licitationen). Den ovenfor beskrevne irske model med flere tilbudsgivere er

ubeskriverligt langvarig og plagsom for alle involverede parter og kan bestemt ikke anbefales. I enkelte tilfælde har det ikke været muligt for den gravende irske virksom og det lokale Amt at foretage en beslutning, da man måske kun har været i stand til at få to (af de tre lovforpligtede) kvalificerede tilbud ind.

2) *Specialist-systemet*: Efter seks år i det britiske system er jeg blevet en varm tilhænger af specialist-systemet, og jeg mener, at det har åbenbare fordele i forhold til det danske system. I det danske system er det kutyme, at den enkelt udgraver selv beskriver og analyserer alle fundtyper fra lithiske artefakter over keramik til metalgenstande. Dette system har den fordel, at det er billigt og tidsbesparende, idet udgraveren almindeligvis ikke behøver at involvere andre i beretningsprocessen. Men det betyder også, at analysen ikke når de dybder, der ses i det britiske system, og mere indgående vurdering af fundmaterialet ses normalt kun i tilfælde med ekceptionel finansiering, eller hvor universiteter kan tilknyttes (blandt andet i form af 'billige' specialestudenter, der kan udføre økonomisk krævende arbejde som for eksempel refitting).

Almindeligvis har danske arkæologer – som resultat af en undervisning, der fokuserer mere på materiel kultur end tilfældet er i vore (specielt skandinaviske) nabolande – et imponerende kendskab til genstandstyper og disses datering / udbredelse. Danske beretninger er derfor generelt betragteligt bedre, end man skulle formode, taget i betragtning at fundanalyserne er foretaget af ikke-specialister, og de fleste danske arkæologer er formodentlig ganske tilfredse med resultaterne.

However, efter mine år i Storbritannien er det åbenbart, at der er mangler. Indenfor mit eget specialeområde er den mest åbenbare mangel det næsten totale fravær af analyser af det lithiske affald (debitage), som har vist sig at være potentielt diagnostisk i både kronologisk og regional forstand (en åbenbar undtagelse er Bo Madsens (1992) banebrydende analyser af flinten fra Jels-bopladserne). I Storbritannien, og i et vist omfang landene syd for Danmark, er debitage-analyser standard – og bør være det. Jeg kan imidlertid ikke se Danmark introducere et specialist-system, da det vil være en anelse

dyrere og bestemt administrativt tungere, men ønsker vi bedre og mere fortolkende arkæologi, er dette en af flere mulige veje (opvejningen af økonomi og forskningsaspekter diskuteres til dels i Jensen 2003: 'Om at prioritere').

Personlig er jeg ikke en varm fortaler for privat arkæologi, da jeg mener, at fagfolk bør betales anstændige lønninger, og i enkelte tilfælde er specialisten nødt til at underbyde for at vinde en kontrakt – og dermed en mulig fast kunde. Som læserne antagelig allerede vil have bemærket, er der da heller ikke nogen grund til at et specialist-system nødvendigvis bør være en del af en privatiseret arkæologi-form, og jeg vil anbefale, at man i Danmark vurderer introducering af et specialist-system indenfor rammerne af det eksisterende arkæologiske apparat.

En indvending mod specialist-systemet kunne være, at en specialist ikke nødvendigvis har det lokalkendskab, der henvises til i ovennævnte IFA-paragraf 3.7.4, men personlig har jeg ikke fundet dette problematisk. Analyse af lithisk materiale er, metodisk set, stort set det samme, hvor man end arbejder, og når man bevæger sig ind i en ny region (etablerer et 'brohoved') behøver man blot at sætte sig ind i a) den lokale kronologi, b) den lokale typologi, og c) den lokale geologi (fremskaffelse og ud-

veksling af lokale / eksotiske råmaterialer er af stor betydning for forståelsen af lokal økonomi og socialstruktur). Dette sker via det lokale universitetsbibliotek og, om nødvendigt, i et samarbejde med ens arbejdsgiver i lokalområdet. Da jeg i 2001 analyserede flinten fra neolitiske monumenter for University of Newcastle hjalp en af mine projektledere mig med at fremskaffe 'besværlig' lokal litteratur, og det samme er sket i forbindelse med mine senere projekter i Irland (jvf. IFA-paragraf 3.7.4's krav om '... exchange of information between project team members ...'; Institute of Field Archaeologists 2001, 5).

Danske arkæologer, der har arbejdet i Storbritannien eller samarbejdet med britiske kolleger, vil antagelig være bekendt med en række svagheder i det britiske system, men i de fleste tilfælde er disse ikke konsekvenser af brancens privatisering. Iøjnefaldene punkter er for eksempel den relativt svage beskyttelse af ikke-registrerede fortidsminder, og den generelle accept af ufaglært arbejdskraft på ledelses-niveau (fra entusiastiske lokale amatører til højtuddannede ikke-arkæologiske universitetsfolk) – men det er en helt anden historie.

Litteratur

Då, K. 1999
Nøddudgravninger i England.
Arkæologisk Forum 1, s. 28-30

Jensen, C.J. 2003
Om at prioritere.
Arkæologisk Forum 8, s. 37-40.

Madsen, B. 1992
Hamborgkulturens flintteknologi i Jels.
I J. Holm & F. Rieck: *Istidsjægere ved Jelsøerne*.
Skrifter fra museumsrådet for Sønderjyllands amt 5, s. 93-131. Haderslev: Haderslev Museum.

Øvrige kilder

Institute of Field Archaeologists 1997
Regulations for the registration of archaeological organisations.
In IFA: By-laws, standards and policy statements of the Institute of Field Archaeologists.
Reading: Institute of Field Archaeologists.

Institute of Field Archaeologists 2001
Standard and guidance for the collection, documentation, conservation and research of archaeological materials.
In IFA: By-laws, standards and policy statements of the Institute of Field Archaeologists.
Reading: Institute of Field Archaeologists.